

Andreas Daniel Habichhorst Joachimus David Müller

**Disquisitionum Exegetico-Theologicarum super Illustriora Prophetarum Loca
Praelectiones Publicas Sub Incudem Revocantium Undecima De Magni Luminis
Gaudiique Inter Sedentes In Tenebris Jhudaeos & Gentiles, Primumque
Zebulonitas & Naphthalitas Nato ac Docente Christo Facta, Manifestatione, Ex
Jsa. IX.1.2.3.**

Rostochi[i]: Wepplingius, 1688

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn73381848X>

Druck Freier Zugang

RU theol. 7. Jan. 1688

Habichhorst, Andr. Dan.

DISQUISITIONUM EXEGETICO - THEOLOGICARUM
super
ILLUSTRIORA PROPHETARUM LOCA
PRÆLECTIONES PUBLICAS
SUB INCUDEM REVOCANTIUM
UNDECIMA

De
MAGNI
LUMINIS
GAUDIIQUE

INTER SEDENTES IN TENEBRIS
JHUDÆOS & GENTILES,
PRIMUMQUE ZEBULONITAS & NAPHTHALITAS
NATO ac DOCENTE CHRISTO
FACTA, MANIFESTATIONE,
Ex ISA. IX. 1. 2. 3.

Quam
Auspice DEO - Homine, Pl. Reverenda FCIate THEOL. consentiente,
PRÆSIDE

ANDREA DANIELE
HABICHHORSTIO.

S. TH. D. EJUSDEMq; PROFESS. PUBL. ORD. & CONSIST.
DUC. MEKELB. ASSESSORE DESIGNATO,

In Celeberr. Univers. Rostoch. Aud. Majori,

Ad d. VII. Jan. hor. mat. 1688.

publicæ collationi Academicæ sistit

JOACHIMUS DAVID Müller/

Perlebergâ Marchicus,

Rostochl. Typis JOH. WEPPLINGII. Anno 1688.

PROPOSITIONUM. ELEGANTISS. THEOD. KERNER
ILLUSTRIORA PROPHETARUM LOCA
PRAEFATIONES. PUNICAS
SUB INDIUM REVOCANTUM
LADACIA

MAGNI
LUMINIS
GAUDII

INTER SECVLOS IN TERRIS
HIDROS & GENTILES
PRIMUMQUE SECVLONITAS & SECVLONITAS
NATO AC DOCTO
FACTA MANE

Andreas DANIEL
HARICHORSTIO

STILNITUM PROPHETARUM BND. AC UNIST
MAG. MAREL. ASSERORE DESIGNATO
JACOBIUS DAVID
Rostock

Loco, quem Lux Evangelii praconio Messiae primū collustrare debuit, olim tenebris & angustis presso. & vilipenso, novissimis v. temporibus gloriose illustrando.

Circa sensum & ordinationem obscurioris hujusce versus, qui juxta quosdam caput 8. claudit, juxta alios v. caput 9. orditur, valde se torquent & digladiantur Interpretes. Nos ut eidem aliquam fœneremur lucem, quem versiones quædam obscurarunt, tres præcipuè quæstiones paucis expediemus. Nam (1) quæritur, quis *nexus* loci hujus cum præced. & seqq. (2) quis ejusdem *sensus*, an comminationem de tenebris & angustis continuet, an consolationem auspicetur? (3). an hic versus claudat cap. 8. an verò nonum ordiatur? vel an priora ejus verba ad cap. 8. posteriora v. ad 9. sint referenda, & an divisionem illam probet allegatio ap. Matth. 4. 15. facta? Quod (1) quæstionem de *nexu* attinet, is certè arguitur particula *in* frontispicio versus hujus occurrens, de qua disceptatur, an h. l. *causaliter* (uti communiter) significet, notans *quia*; an v. *adversative* accipienda notet *quavis*, sed, uti accipitur Gen. 48. 14. Deut. 11. 7. &c. Conf. Glass. Phil. S. l. 3. Tr. 7. can. 11. & 13. Nos *adversative* illam interpretamur. Qvalis enim foret connexio hujus cum præced. versu, si causaliter hic acciperetur? Id quod ex dicendis patebit. Scilicet in præced. & quidem loco proximè exposito, Isa. 8. 20. minatus fuerat Propheta cultoribus Pythonum & contemtoribus legis ac testimonii divini *amissionem aurora* h. e. in primis gratiæ & lucis (spiritualis privationem; uno verbo: *caecitatem*; conf. Disp. præced. eamq; comminationem v. 22. exaggeraverat his verbis: *suspiciet sursum & deorsum in terram* Ecce angustia & tenebris, obscuritate coarctationis & caligine impul-

ILLUSTRIORUM ISAIE LOCORUM

ſus eris. Jam ſequitur locus præſens, qui certè ab adverſativa כִּי incipiens, minas in conſolationem convertit his verbis: לֹא מְדַמְּךָ לְאִשֶּׁר מִצָּק לְךָ *ſed non eris obſcuratum illi vel: ſed non (erit, afferetur) obſcuratio* (ſc. omnimoda, perpetua) *illi* (populo) *cui coarctatio in illa* (terra) q.d. licet Deus terram Iſraelis graviffimis hætenus tenebris & anguſtiis affecerit vel affecturus ſit; non tamen permittet illam penitus & perpetuo obſcurari, ſed eandem olim obſcuratam dehinc illuſtrabit. Nexus ergo identitatem topicā earundem terrarum & olim afflictiffimarū & noviffimis temporibus glorioſe illuſtrandarū in fert.

§. 2. Sed jam (2) de iſto loci ſenſu pluribus diſquirendum, an ſc. ille *continuationem comminationis*, an v. *conſolationis* & promiſſionis Evangelicæ *auſpiciū* complectatur? vel an ſenſu comparativo major adhuc futura ſit anguſtia & obte-
nebratio terræ Iſraelis, quàm hætenus paſſa eſt; an v. ſenſu *negativo* promittatur, non penitus obſcurandam eſſe terram illam, ſed noviffimis temporibus per lumen magnum (de quo in v. ſeq.) illuſtrandam? Priori ſenſu *Grotius*, latino & Græco textui adhærens, locum interpretatur, cui iſ meras continet minas. Ita n. præviâ vulgatâ ad h. l. commentatur: *Prius leviter affligetur terra Zebulon &c. np. per Theglath Phalaſarem, qui paucos tranſtulit ex illis locis, multos reliquit* 2. Reg. 15. 29. poſt v. *gravius via maris &c. affligetur deportatione per Salmanaſſanem facta* 2. Reg. 17. & 18. Hætenus ille. Sed poſteriore ſenſum ſons Ebræus inſinuat, quo certè Prophetâ promiſſionis, de magno Lumine Meſſiæ in his terris tantopere hætenus obſcuratis orituro, facit auſpiciū. Ita enim ſenſus loci huius commo-
dè ſatis ex fonte fluit: *Sed non erit obſcuratio* (omnimoda, perpetua) *illi* (populo: conf. præced. Diſp. v. 19. 20) *cui coarctatio in illa* (terra) q.d. populus & terra Iſraelis licet tot anguſtiis & tenebris juxta minas præcedd. preſſa, non penitus perpetuoq; obſcurabitur; (qvin potius Deus) *sicut tempore priori* (perperâ hic Vulg. &c.

& Grotius particulam כ in voce נח negligunt) *vilipendit*
terram Zebulon & terram Naphthali (vel : populum illum versus
 terram Zebulon &c. *ita posteriori* (tempore) *honore affecit*: *via*
 (in via, per viam, ellipsis תַּב כ) *maris trans Jordanem, Galilea*
gentium (populosa) Sensum hunc probat (1.) *negatio deserti*:
 כִּי לֹא מוֹעָה *sed non obscuratio* (omnimoda) *erit illi* &c. qva ne-
 gatur continuandq obscuritatis status. Vox מוֹעָה an sit à R. *unde*
fatigatus est; an v. à R. מוֹעָה *volavis* &c. disputat, Forma vocis utramq;
 significationē admittit: Uti n. à R. מוֹעָה in Particip. Hophal est
 מוֹעָה: ita à R. מוֹעָה est in Particip. Hophal מוֹעָה. Priorem
 intendisse videtur Lutherus. Cum v. in præced. versu frequens
senebrarum & obscuritatis, (quæ ibidem inter alia quoq; cognatâ
 voce מוֹעָה notatur) & *caliginis* fiat mentio, præcipueqve copula
 obscuritatis & angustiae ferè ter ibi legatur, hinc significa-
 tionem *obscurandi* hic obtinere putamus (2) favet usus verborū
 חָלַל & חָכַב, quæ in seqq. h. l. opponuntur. Nam חָלַל (in Hiph. à
 R. חָלַל *levis fuit, levitate præcelluit*) non significat *leviter afflicta*
est (ut Grotius interpretatur); sed *vilipendit, despectit*. Proferatur
 pro Grotio unus locus. Nos v. producimus Ezech. 22. 7. *patrem*
& matrem חָלַל *vilipenderunt* & 1. Sam. 19. ult. חָלַל *vilipen-*
distime. Contrâ sequens verbum חָכַב à R. חָכַב *gravis fuit*, unde
 חָכַב *honor, gloria*) non significat *graviter afflicta est* (uti Groti-
 us commentatur) sed *honore, gloriâ affecit*. Sic Jer. 30. 19.
 חָכַב וְחָלַל *& glorificabo illos*: q. d. Sicut olim regionem Galilææ
 (quam tenuerunt duæ tribus Zebulon & Naphthali, quam alluit
 mare Genezareth) bellicis calamitatibus vilissimè tractavit, præ-
 terea qve ipsa vilis fuit, nec re militari, nec nobilitate, nec scien-
 tia nec artibus claruit; unde illud: *Galilea nullus propheta, nihil*
boni &c. Joh. 7. Sic novissimis temporibus eandem Deus illu-
 strabit & quidem *magno lumine*, præsentia, habitatione, doctri-
 nâ & miraculis Messiae, & plurimi inde erunt discipuli, gentium
 Doctores, uti seq. versus & collatio Matt. 4. 15, evincit. Quod מוֹעָה

ILLUSTRIORUM ISAIAE LOCORUM

multitudinis in כַּעַר pro particula *ἀποδομῆς* copulam habeat, quæ h. l. sequitur in voce וְאַחֲרָיו exponenda hic per ita (ita posteri-ori tempore *glorificavit*) obscurum esse nequit. Sic in Orat. Dom. *ὡς ἐν ἀπαθείᾳ καὶ θανάτῳ ἡμεῖς*. Conf. Calov. in Bibl. illustr. p. 53. & Lud. de Dieu h. l. (3) Suffragatur *clarissima loci allegatio*, ap. Matt. 4. 15. 16. quæ manifestò probat, *terram Zebulon & Naphthali* &c. pri-ori tempore vilissimè habitam, non penitus obscurandam, sed novissimo tempore *per lucem Evangelii* ipsiusq; Christi tanquam *magni luminis* præsentiam, doctrinam & miracula fuisse glorio-*sè illustrandam*, adeoq; h. l. locum esse designatum, in quo præ-coniuncti Evangelici lux primùm oriri & in quo populus in tenebris ambulans *magnum lumen* Messiam videre debuit. Conf. seqv. loci Exegetis (4) Consentiant, si non in omnibus, tamen in plu-rimis, Brentius, Osiander, Calovius in Bibl. illustr. h. l. Batavi in recenti sua versione Belgica, quam B. Varenius in Comm. in Isai. h. l. p. 199. singulariter laudat, quæ tamen ead. pag. & præced. 197. adversari nobis quodammodo videtur, litet ra-tiones adversitatis non satis exponat. Quamvis a. Lutheri quoq; versio & Vinariensium paraphrasis Grotio favere no-bisq; repugnare videantur, vaticinium tamen de Messia inte-grum relinquant &c. Conf. Calov. l. c. p. 52.

§. 3. Qv. (2) an versus hic jam expositus *claudat octa-vum*, an v. *ordiat nonum caput*? vel an saltem hic versus sit diui-dendus, ita ut priora ejus verba ad cap. 8. reliqua v. ad princi-pium capitis 9. sint referenda? Grotius certè latinum Graecosq; secutus Interpretes, versum hunc ad cap. 8. refert; sed falsa nititur hypothesis, quod sc. comminatio præcedentis cap. 8. hoc versu continuetur, quod supra est refutatum. Et licet Autores, superiori seculo s. metaphrasticè l. paraphrasticè Biblia tractantes, dicto jam modo versum hunc diviserint; minimè ta-men probandos esse putamus: Nec juvat ipsos LXX. viralis versio, quæ sex priores versus voces planè omittit nonumq; caput

DECAS II. LOC. X ISA. IX. 2.

caput sic orditur: *χωρα ζάβλον*: Notum enim est, quàm illa sit mendosa hodieq; corrupta. Nec obstat nobis allegatio loci Matt. 4. 15. ubi relictis prioribus versus hujus verbis, allegationi versu sequentis Isaiani de *magno lumine* agentis, *premittitur χωρα* de terra Zebulon &c. ex hoc versu desumpta. Aliud enim est totum versum allegare & interpretari, aliud ex versu præcedente subjectum versus sequentis, quod in præced. versu explicite expositum, *ἐξηγητικῶς* assumere & in seq. versu explicare. Non illud, sed hoc tantum Evangelistæ fuit propositum, ceu patebit exegesi loci sequentis conferenti. Conf. quoq; B. Varen. l.c. p. 198.

LOC. X. ISAI. IX. 2.

Populus in tenebris magnum lumen videns &c.

Etiam hic locus immediatè sequens à Jhudaïs & Jhudaizante Grotio disputatur. Quæritur v. an per *populum in tenebris ambulantiem* hic intelligatur *populus Hierosolymitanus*, in gravissimis constitutus periculis, quæ tenebrarum nomine appellantur Ebraei; & videre lumen magnum idem sit quod experiri egregiam liberationem caso Sennacheribi valido exercitu? An v. locus hic agat de illustri Messia Dei incarnati, inter Jhudaos & Gentiles, primumq; & præ aliis inter Zebulonitas & Naphthalitas manifestatione? Prius est glossa Grotiana; Similiter ferè hunc locum interpretantur Jhudaï & Pontificii non omnino nulli; Nos contra cum Christianis Orthodoxis posteriorem tuemur sententiam. Quod ut pateat, 1. *Subjectum* loci *geminum* 2. *lumen magnum* in prædicato paucis visuri sumus.

S. 2. *Subjectum* prioris membri sc. *ὁ λαὸς* sc. *populus*, respicit præced. versum jamjam expositum & quidam nomina locorum ibi designata, terram sc. *Zebulon* & *Naphthali* &c. in qua sitæ erant Civitates *Capernaum* *Bethsaida* &c. prædicatione Christi illustrata; posterioris v. membri *subjectum* sc. *habitantes in regione umbræ mortis*, non determinatur ut prioris, adeoq; omnes respicit gentiles. Id quod arguit tum *articulus* in solo priori subje-

Q3

cto

ILLUSTRIORUM ISAIE LOCORUM

Go repetitus ההלכתי העם, qui certè illum indigitat *populum*, qui regiones jam dictas & præced. versu expressas inhabitavit: tum *immediata connexio* citra particulam s. copulativam l. adversativam facta; non n. dicitur יעם & *populus* l. *sed populus*, sed העם *populus ille*, ut sc. denotetur *appositio* inter *populum hunc* v. 2. & *incolas terræ Zebulon* v. 1. tū deniq; laudata superiùs *allegatio hujus* & præced. loci ap. Matt. 4. 14. 15. 16. cujus vel solius autoritate inducti locū de Christo interpretamur. Nec dubium, quin *Zacharias* ad h.l. respexerit Luc. 1. 79. Quid? quod contextus *Isaianus* de Messia agit seq. v. 6. 7.

§. 3. Qvis v. dubitaret *lumen magnum esse Christum*? *Anne magnum is gentium lumen* vocatur *Isai.* 42. 7. c. 49. 6. *Luc.* 2. 32. imò tale *lumen*, quod *Isai.* 60. 1. 2. 'disertè vocatur יהוה *Qvod enim* v. 1. dicitur *lumen*, id statim eodem versu exponitur per יהוה כבוד i. e. *gloriam Domini*, & seqv. v. 2. per יהוה ירח, *super te oritur Dominus, Deus* sc. in unita sibi personaliter carne. Conf. *Joh.* 1. 8. & annon is *lumen est ratione divine nature*, *lumen de lumine*, *splendor gloriæ patris*? *Ebr.* 1. 3. annon *lumen ratione doctrina*, quā certè rectiùs cognita nobis *aurora* & *phosphorus* oriri dicitur? *Isai.* 8. 20. 2. *Pet.* 1. 19.

§. 4. Et quis deniq; commentis adversantium haberet fidem? *Populus hic de solis intelligi Hierosolymitanis* nequit, cum digerta hic terræ *Zebulon*is &c. habeatur mentio. *Anne* v. inte. rum est illos excludere, quorum diserta sit mentio; hos v. intelligere, quorum nulla prorsus mentio habetur? Et ubi ubi calamitatis & liberationis sub *Chiskia* in textu vestigium? Falsum v. vestigium est, per *puerum nobis natum* seq. v. 6. *Chiski* am intelligi: prædicata enim *pueri illius*, sc. *Deus fortis*, *Pater æternitatis*, *princeps Pacis*, commentū illud refellunt, quod proximè ad locum illum ostendemus,

Decadis

DECADIS III.

Loc. 1. ISA. IX. 3.

De

GAUDIO multiplicatis gentibus converſis amplificato.

QVisnam genuinus ſit loci hujus ſenſus, non immeritò diſquiritur, cum variam ille interpretationem ſit paſſus dubioſq; hic interpretes fluctuare videamus. Nos ſuper illo quoq; dubio mentem aperturi noſtram, 1. *gentem multiplicatam* 2. *gaudii amplificationem*, cum quaſtionibus dubiisve hic occurrentibus, paucis expoſituri ſumus. Prius ſ. *multiplicatio gentium* prioribus deſcribitur verbis: הרבות הגוי i.e. *multiplicaſti gentem*. Ubi ſtatim quaeritur, quanam גוי ſ. *gens multiplicata* hic intelligatur? Certè enim (1.) R. Jarchi, Kimchi & alii *Paraphraſtam Jonathanem* ſecuti de ſolis intelligunt *Israelitis* ſ. *Jhudeis*; Jonathan n. vocem גוי exponit per בית ישראל i.e. *populum domum Israel*. In quo licet inſigniter errent, obſervandum tamen, illos vocabulum illud גוי de Jhudeis quoq; uſurpare, adeoq; ab illo recentiorum quorundam Jhudeorum ſomnio ſegreges fieri, qui certè illud גוי ſolis competere gentibus putant: Unde & nobis met Chriſtianis, ex gentibus oriundis, non ſine grandi ſ. malicia ſ. inſcitia illud tribuunt, quippe quos in plur. גוים in ſing. v. de uno loquentes Chriſtiani גוי appellant. Etenim vox גוי in ſingulari ſemper collectivum eſſe, nemo niſi cæcus negabit Jhudeus, imò & Jhudeos in ſcripturis appellari גוי non dubitabit, cui conferre libuerit loca Hoſ 3. 17. c. 4. 1. c. 5. 6. 8. Gen. 18. 18. Conf. B. Varen. h. 1. (2.) Grotius ſeqvens ſententiam Raſchi, Kimchii, item Pontificiorum quorundam, per *Gentem hanc* pro lubitu intelligit *exercitum Regis Aſſyrii Sennacheribi* & pro obtinendo hoc commento in eodem commate fingit apoſtrophēn modò ad Aſſyrium, modo ad Deum, h. m. O tu, Aſſyrie, magnū qui.

ILLUSTRIORUM ISAIE LOCORUM

quidem exercitum contraxisti ad 15. millia, sed non eo magis gaudebis. Letabuntur coram te Hierosolymitani; hic ad Deum iterum se vertit Isaias. Hactenus ille. Sed quomodo hæc interpretatio convenit cum seqq. & ubinam ullum de Sennacheribi vel de Chiskia temporibus vestigium? Falsò supponitur per puerum nobis natum seqv. v. 9. non Messiam, sed Chiskiam esse intelligendum, de quo inferius suo dicitur loco. Nos igitur præcedentem respicientes versum, per גוֹיִם s. gentem hanc intelligimus illos, qui eodem dicuntur ambulantes in tenebris vidisse lumen magnum, item habitantes in terra umbræ lethalis splendorem luminis illius percepisse. Illos v. esse Ihudæos & gentes, ex præcedd. constat. E & hic גוֹיִם, atq; adeo illuminati & ad Christum conversi tum ex natione העם s. populi illius Ihudæici in tenebris ambulantis, tum ex nationibus Gentium indefinite sub descriptione sedentium in umbra mortis expressorum, sunt גוֹיִם.

S. 2. Præprimis v. h. l. circa gaudium ex gentium multiplicatione ortum & amplificatum, contentionis ferram reciprocant. Et quidem circa existentiam gaudii amplificati disquiritur potissimum, an sc. vocula הֲ sit negativè pro non; an v. affirmativè pro הִי; an v. interrogativè pro הֲלֹא annon accipienda? Nam (1.) negativè accipiunt Patres Hieronymus, Cyrillus, Basilus, quorum verba B. Calovius laudat in Bibl. illustr. h. l. p. 58. item Vulgatus, Vatablus, Pagninus, Ar. Montanus, Osiander, Brentius, Corn. à Lapide, Menochius, Paraphraste Vinarienses, Calovius, &c. ut sit sensus: Multiplicasti gentem, hoc ipso non magnificasti gaudium, idq; vel ad condolentiam Apostolorum, quoniam pauci Christum recepturi sunt, vel ad Zelum Ihudæorum referunt, cum gentium vocatio Ihudæos agrè haberet: ita n. Brentius exponit: gens est multa, sed non erat magna eorum letitia. quia pauci credunt Evangelio. Imò & Lutherus negativè

res.

reddic; damit manchem der Freuden nicht viel. Et hanc Lutheri Patrumq; sententiam laudatus jam *Calovius in Bibl. illustr.* p. 59. omnibus omnino præfert; Sed *Gronov.* qui negativè quidem, sed alio planè sensu reddit (conf. præced. §.1.) pessimam dicit p. 58. Contrà (2.) alii *marginalem Masoretarum* lectionem sequentes affirmativè exponunt, h. m. *multiplicasti gentem, propterea El magnificasti gaudium.* Ita *Syrus*, qui disertè habet וְעַי. Lectio nem v. י. antiquissimam esse, docere nos potest *Targum Jonathan*, qui paraphrasin suam ante Christi tempora adornavit & קרי ל. lectum לו h. l. cum Syro jam laudato expressit. Eide sententiæ favet *B. Varenus* Comment. h. l. p. 205. ita scribens: *Nos קרי ב. l. insistimus & regulam generalem damus: ubicunq; in Scriptura כתיב לא קרי וְ, ibi semper קרי est explicatio illius כתיב. Sic hoc in loco לא וְ est וְ ei.* Et post pauca dicit, *Scripturam per לא veram esse & antiquissimam & ipse Isaiæ; Sed addit: in lingua Ebraica frequens est literarum א & י item ו & ה permutatio: priori modo à Scriptoribus sacris est scriptum, posteriori intelligendum, quod propterea annotavit Mosara.* Eisdem sequitur *Dn. D. Wasmutus*, in *Vind. Ebr.* p. 227. ubi dicit, *solam versionem Syriacam rectè transluisse: Multiplicasti gentem eiꝯ, magnificasti letitiam, & eum eodem rectè facere Chaldaicam paraphrasin.* Eandem quoque sententiam affirmativè לא pro לו accipientium reliquis præfert *Dn. D. Pfeifferus in dub. script. S. vexatis b. l.* (3) Alii utrumq; tam כתיב l. scriptum לא quàm marginale קרי l. lectum לו sed diversimodè conjungūt. Et *Munsterus* quidē conjungit uno eodemq; respectu, reddens: *eidem non magnificasti letitiam; Sed R. Kimchi & alii conjungunt ea diverso respectu, ita ut geminum hic à Sp. S. intentum esse vel sensum vel respectum statuant, h. m. ipse הגוי gentis. Iudeis multiplicasti letitiam, & hostibus eius non auxisti, sed diministi eam.* Priorem quidem conjunctionem *Munsteri* improbat jam jam laudatus *D. Wasmutus l. c.* p. 228. hac

R

ratio-

ILLUSTRATIONES ISAIE LOCORUM

ratione, quod talis conjunctio sit contra tenorem talium notarum Masoreticarum, quæ non conjunctim cum textuali voce in interpretatione sint admittenda, sed lectio adeoque interpretatio juxta קריאתא lectum sit instituenda; Posteriores v. conjunctionem וְקָרַב וְכָחִיד idem probat p. seq. 129. dicens: per ἀντιφάσις τὸ ἐν πρό, marginali illi Kris. lectioni affirmativa subordinatus est alter arcanior sensus negativus, quod sc. gentibus quidem illa latitia omnino amplissima esset futura, nequaquam v. Judæis Messiam rejecturis. Eidem prævisse videtur B. Varenius, qui postquam l. c. p. 206. circa hanc controversiam sibi ita objecisset: Sed, dicat aliquis, ergo Propheta aliter scripserunt, aliter intellexerunt, mox in responsione hanc Kimchianam conjunctionem sensusque subordinationem laudat his verbis: Liceret hic egregie accommodare R. Kimchii & aliorum (indigitat R. Haggæon, quem p. præced. citaverat) hac de re sententiam, qui omnes geminum hic à S. S. intentum esse vel sensum vel respectum dicunt: sic hoc in loco הגדלת השמחה לִי liceret dicere, utrumque esse à Propheta vocis לִי inscriptione per הִינדולות, & MAGNUM & NON MAGNUM fore illud gaudium: MAGNUM respectu illorum, qui multiplicantur, NON MAGNUM resp. illorum qui excluduntur sc. impiorum. Sed quicquid hac de re sit, dico, illud ipsum per הִי intellexerunt (Propheta) quod Masorete legendum tradiderunt & c. Hactenus ille. Ex quibus in ultimis ejus verbis colligimus, non plene ipsum hanc sententiam probasse, sed in medio reliquisse. Nobis v. hæc sententia non videtur periculo carere; aliàs enim in aliis quoque locis geminus dari posset sensus literalis, quem tamen Nostrates unicū statuunt; aliàs & in aliis hujus cæmodi locis, in quibus scriptum est לִי sed lectum הִי tam affirmativè quàm negativè obtineret sensus. Quid v. tum de duobus fieret Isaiæ? c. 49. וְיִשְׂרָאֵל לֹא יִסְתָּחַד כָּל-צָרָתוֹ & Israël ei colligatur & c. 63. 9. לֹא צָר in omni angustia ipsorum IPSI angustia. Nonne v. laudatus Dn. Wasmuthus prioris loci expositionem affirmativam dicit

dicit rectiorem & tum seq. v. 6, tum & locis N. T. Matth. 15. 24. Joh. 11. 52. Rom. 15. 8. multò conformiorem; *posterioris v. negativam* (in tribulatione eorum NON est tribulatus, quæ vulgati, Vatabli & Ariæ Montani est,) prorsus alienam à Spiritus S. intentione & talem, quæ fontem consolationis penitus obstruat, pluribus l. c. p. 230. & 231. contendit? (4) Alii v. conciliaturi suprâ dictos Interpretes, (ut Ludovicus de Dieu in *animadv. ad V. T.* p. 474. cui prævit Zwinglius h. l.) *אֲנֹן* pro *וְאֵל* *אֲנֹן* accipiunt & *interrogativè* interpretantur, in forma retinentes *כִּתְּרִיב* *לֹא* *נֶגַע*; in sensu v. defendentes *רָדָה* *לֹא* *אֲפִרְמָה* h. m. *multiplicasti gentem, annon amplificasses gaudium?* ita ut responsum sequatur in verbis: *gavisi sunt coram eo secundum letitiam in messe.* Quamvis a. hæc sententia proximè accedat vel æquipolleat affirmationi: quid enim aliud est dicere, *annon amplificasses gaudium*, quàm: *omnino amplificasti*; eidem tamen omnium locorum similium à Masoretis annos ratorum expositio & accentuationes ratio, de qua inferius, repugnat.

S. 3. Ex his v. sententiis variantibus nos *secundam* probamus, quæ *כִּתְּרִיב* *לֹא* *אֲפִרְמָה* marginalem lectionem *וְאֵל* *כִּתְּרִיב* *לֹא* scripto textuali præfert, adeoq; orationem hic *affirmativam* esse censer. Lectionem v. marginalem esse commodiorem evincunt (1) sensus ipse sic satis commodus: *multiplicasti gentem* (sc. ad lucem Evangelii ex Jhudæis & Gentilibus conversam) *& illi ipse amplificasti gaudium.* (2) verba, immediatè subjecta & versus subsequentes; alioqui (enim primum hoc membrum (*non magnificasti gaudium*) videretur tollere posterius (*letabuntur coram te* &c.) Et quomodo negetur amplificatio gaudii de iis, qui statim in seqq. dicuntur *letati coram Domino secundum letitiam messis.* (3) *Similia variata lectionis* *וְאֵל* & *לֹא* exempla, in quibus certè ex usu linguæ permutatio literarum *א* & *ל* observatur & *וְאֵל* exponitur affirmativè per, *לֹא*. Hujusmodi v. loca

ca

ILLUSTRIORUM ISAIAE LOCORUM

ea dantur 15. ex quibus in Isaia nostro adhuc duo extant paulò
antè §. 2. n. 3. citata. Sic Ps. 100. 3. *ipse nos fecit* וְלֹא אֲנַחְנוּ
JULUS nos (sumus) Job. 13. 15. יִקְטְלֵנִי לֹא אֶחָד etiam si occi-
derit me, in IPSO sperabo. Quamvis a. Lutherus utrobique לֹא
(non attento קרי) secundum כתיב reddiderit negativè: und
nicht wir selbst. Siehe er wird mich doch erwürgen/und ich kann
nicht erwarten; contextus tamen & constantia Jobi tantopere
laudata Jac. 5. 11. Job. 42. 7. 8. 9. affirmativæ lectioni לֹא favere de-
prehenduntur. Conf. D. Wasm. l. c. p. 231. & in addendis ad p. 230.
(4) hanc sententiam comprobare videtur Accentuatio. Ita n.
B. Varenius in Comment. h. l. p. 204. Pro קרי lecto pronuntiat
accentuatio Tipcha: cum aliàs adverbium negandi cum verbo ne-
gatur accentu. Clarius D. Wasmutus l. c. p. 228. manifestò, inquit,
omnibus Interpretibus negativè & interrogativè hunc locum red-
duntibus obstat accentus distinctivus Tipcha in vocula לֹא, qui evin-
cit, eam hic neutiquam explicari posse per NON vel ANNO N; si qui-
dem in ea significatione necessariò requisivisset accentum conjuncti-
vum. De לֹא pro לֹא conf. Job. 2. 10. Idem in Instit. Accent.
Reg. 2. Annot. 4. p. 56. docet, quod לֹא quando est Adverbium
negandi, perpetuo per accentu servum sequenti verbo, conjungatur.
Et hæc quidem ratio ab accentuatione petita in hoc & quibus-
dam aliis variatæ lectionis locis procedit: Sic 2. Reg. 8. 10.
Quid v. de aliis fiet locis, in quibus illud לֹא, juxta lectio-
nem marginalem affirmativè per לֹא exponendum, non habet
distinctivum Tipcha vel similem, sed conjunctivum Munach vel
Merca, nempe Ps. 100. 3. 5. Isai. 49. 6. c. 63. 9. 2. Sam. 16. 18. &c.
Nimirum colligimus hinc quod, licet לֹא, cum est Adverbiū,
semper habeat accentum conjunctivum, juxta regulam paulò
antè laudatam; non tamen idem לֹא, quando conjunctivum ha-
bet accentum, semper sit negandi Adverbium: aliàs enim loca
similia jam jam citata, in quibus לֹא habet accentum conjuncti-
vum, non juxta קרי affirmativè per לֹא reddi possent;
sed negative per non reddenda necessariò essent,

RESPONDENTIS

de

NATIVITATE CHRISTI.

1. Subiectum Quod natum non est nudus homo, sed Deus-Homo.
2. Subiectum ex Quo totale est Maria semper Virgo, in qua & ex qua Christus antea per angelum Spiritus S. conceptus erat: unde & verus ac naturalis homo est; partiale uterus matris.
3. An vero Maria clauso Virginali claustro, an eodem rupto pepererit disceptatur. Nos eorum sententia, qui posterius affirmant, & prius negant, favemus. Hoc ipso tamen neq. Virginitatem Matris in dubium vocamus, neq. miraculosam nativitatem negamus.

Ad

Eximie doctum

DN. JOACH. DAVID. MÜLLERUM, Perleb.
Post privata ingenii, industriæ & eruditionis Specimina,
In altero Collegio nostro Theologico disputatorio
Super Theologiam Köningianam edita,
Jam in Collegio publico Exegetico-Isaiano

De

MAGNO LUMINE & GAUDIO &c.

Ex Isai. 9. v. 1. 2. 3.

In ipso recentis anni auspicio Responsum.

MUSARUM † DECUS es, quod & ILLI jugiter AUDIS,
Cui vigor ingenii cognitus ille Tui.

Gratulor hanc laudem! Sed jam, rogo publica scandens
Pulpita fac, omnes Te DECUS esse canant.

Gaudia quæ tractas & Magnum Lumen, AMICE,
Illustrent mentem, gaudia magna ferat,

Atque novum Tibi, quo primus sacra pulpita scandis,
Annum fortunet propositumq. beet!

† Joachimus David Mullerus

Anagr. ass. ex ss.

Musarum Decus illi audio,

LMq.

A. D. HABICHORST, D.

Dum Tibi materies est magnum lumen, Jesus
Na te conveniens temporis usus habet!
Gaudia planè inis animi concepta medullis,
Tu facis ut resonèt publica rostra Schola.
Pectoris egregii fervorem fausta secudent,
Omnia fausta volo; cum novus annus adest.

Doctissimo Dno. Respondenti, Amico per dilecto
Lmq; scrib.

M. GOTOFREDUS Weis/
Gr. L. P. P. Facult suæ h. t. Decanus,
& ad S. Nicolai Ecclesiastes.

Sic, MÖLLERE, novo nova cepta parabis in anno?
Et DOMINO strenam nunc dabis atq; bonis?
Gratior egregiam promisso carmine mentem,
Quam novus insigni laudè sequatur honos.
Accendens lumen magno de lumine magnum
Tute loco strenam lumen & ipse feras!
Praesidis haud tantum multo splendore coruscans
Ast etiam splendens luce subinde tuâ,
Sic tenebras Verbi praeclarâ luce fugabis,
Tempore sic fies lumen & ipse suo!

M. JOHANNES MAURICIUS POLTZIUS,
ad S. Johannis Ecclesiastes.

Die Kälte nimt fast zu/die Sonne giebet Strahlen:
Wer will den großen Fleiß der Musen Söhne abmahlen?
Und Hr/ Herr Müller/ hat zur Tugend seine Lust:
Denn Er der Heiden Licht und Freud' uns macht bewußt.
M. ERICUS HORNINGIUS, Pruss.

Gaudia dum celebras & magnum lumen honoras,
Illustras nomen, gaudia multa meres
Suavissimo Conterraneo & Contubernali suo
THOMAS Sommerfeld Neo-Rupp. March.
35(0)30

dicat rectiorem & tum seq. v. 6, tum & Joh. 11. 52. Rom. 15. 8. multò conformi-
gativam (in tribulatione eorum NON est
ti, Vatabli & Ariæ Montani est,) pro
S. intentione & talem, quæ fontem co-
struat, pluribus l. c. p. 230. & 231. conten-
ciliaturi suprà dictos Interpretes, (ut La-
madv. ad P. T. p. 474. cui prævit Zwingli-
non accipiunt & interrogativè interpret-
nentes כִּי כֹתִיב לֹא negans; in sensu v. de-
firmans h. m. multiplicasti gentem, annon
ita ut responsum sequatur in verbis: ga-
cundum letitiam in messe. Quamvis
mè accedat vel æquipolleat affirmationem
dicere, annon amplificasses gaudium, quæ
eidem tamen omnium locorum similium
ratorum expositio & accentuationes ratio
pugnat.

S. 3. Ex his v. sententiis varianti-
bamus, quæ כִּי כֹתִיב. marginalem lectionem
textuali præfert, adeoque orationem hic aff-
Lectionem v. marginalem esse commo-
sensus ipse sic satis commodus: multipli-
cem Evangelii ex Jhudæis & Gentilibus
amplificasti gaudium. (2) verba, imme-
sus subsequentes: alioqui (enim primum
magnificasti gaudium) videretur tollere
eorum te &c.) Et quomodo negetur ampli-
qui statim in seqq. dicuntur letati coram
ritiam messis. (3) Similia variata lecti-
in quibus certè ex usu linguæ permutatio
servatur & כִּי exponitur affirmativè per,

atth. 15. 24.
rioris v. ne-
væ vulga-
à Spiritus
enitus ob-
lii v. con-
icu in ani-
ron מְאֵן an-
orma reti-
קִי. וְלֹא
gaudium?
am eo se-
tia proxi-
n aliud est
mplificasti;
tis annos
ferius, re-
dam pro-
f. scripto
le censer.
ncunt (1)
sc. ad lu-
Es illi ipse
ta & ver-
rum (non
etabuntur
dii de iis,
ndum le-
exempla,
& 1 ob-
odi v. lo-
ca

